

УДК 340.15

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РСР В СТРУКТУРІ ЕКОСОП ООН У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В 40-Х – 60-Х РР. ХХ СТ.

Шкуратенко О. В.

Національна академія внутрішніх справ, Київ, Україна

Досліджуються правові основи міжнародної діяльності України, як держави-засновниці в головних органах „системи ООН”. Українська РСР в рамках ООН набувала право представництва та діяльності в міжнародно-економічних відносинах, а саме в ряді комісій та комітетів з питань економічної співпраці під егідою Економічної та Соціальної Ради ООН в 40-х – 60-х рр. ХХ ст. Статус суб’єкта міжнародного права був важливим фактором реалізації Україною державницьких і зовнішньополітичних інтересів

Ключові слова: економічне співробітництво, суб’єкт міжнародних відносин, система ООН, договірна система.

У сучасних умовах відбувається активний процес поглиблення міжнародно-правових механізмів співпраці європейських держав, витребуване умовами інтегрованості державно-політичних систем, економічних зв’язків та інтенсифікацією міжнародного науково-технічного співробітництва. Україна є представником та бере участь у численних дво- та багатосторонніх міжнародних угодах, які віддзеркалюють спільні прагнення нашої держави та Європейського союзу щодо економічної інтеграції та політичної асоціації України у Європейське співтовариство.

Проголошений державою курс на активізацію зовнішньополітичної діяльності з сусідніми країнами, спонукає до ширшого використання власного міжнародного досвіду. Діяльність Української РСР в ООН є саме таким досвідом, який варто вміло та конструктивно враховувати. Україна, як одна з держав-засновниць ООН і активний її член сьогодні, спроможна зробити більш вагомий внесок у вирішення важливих глобальних проблем людства та сприяти встановленню нових, витребуваних часом відносин між державами у світі на підставі сучасного міжнародного права.

В контексті зазначеної тематики, є необхідність звернутися до дослідження правових засад діяльності України, як суб’єкта міжнародних відносин у структурі та діяльності головних органів системі ООН в період 40-х – 60-х рр. ХХ ст., що надасть змогу розширити межі досліджуваної проблематики зі становлення та розвитку як державотворчих так і правових процесів, які відбувалися в Україні, що і сталою метою даної статті.

Важливим для цілісного розкриття даної проблематики є аспект участі Української РСР в одному з головних органів ООН – Економічній та Соціальній Раді (далі – ЕКОСОП), а саме в ряді комісій та комітетів з питань економічної співпраці, які функціонують під його егідою.

Огляд праць досліджуваної проблематики свідчить про те, що міжнародна діяльність України була предметом значної кількості наукових доробок. Питанням мі-

жнародної діяльності України в післявоєнний період присвячено цілу низку наукових доробків, проте збереглися значні прогалини, зумовлені тим, що науковці залишили без уваги джерела й чисельні масиви документів, пов'язані з різнобічними сторонами та гранями міжнародної діяльності республіки в якості суб'єкта міжнародних відносин.

Найбільш ґрунтовними працями з цієї проблематики є дослідження юристів-міжнародників Василенка В. А., Лукашука І. І., в яких висвітлено проблеми міжнародно-правової діяльності УСР в ООН [1].

На основі матеріалів та синтезу попереднього історіографічного масиву вийшло чимало наукових праць, у яких висвітлюється коло проблем, пов'язаних з міжнародною діяльністю Радянської України. Порушені й питання міжвідомчих відносин України та Росії у міжнародній площині, двосторонніх взаємин Наркомату іноземних справ УСРР та інші. Серед науковців, які досліджували питання діяльності Радянської України у міжнародній площині у зазначений період, слід визначити Івченка О. Г., Васильєву-Чекаленко Л. Д., Дещинського Л. Е., Малика Я. Й., Камінського Є. Є., Манжолу В. А., Гайдуков Л. Ф. [2–6]. До висвітлення зазначеної теми належить доробок наукових праць який висвітлює питання української дипломатичної служби в національній історії [7]. Проте існуючі наукові доробки не знімають необхідності подальшого дослідження такої проблематики, як правові засади діяльності України на міжнародній арені в післявоєнний період в системі ООН.

Правовими підставами для визнання Української РСР суб'єктом міжнародних відносин, її членства в ООН стали конституційні зміни в СРСР від 1 лютого 1944 р., що задекларували право республіки вступати у прямі зносини з іноземним державами та укладати міжнародні угоди. Україна як первісний член ООН, діяла на підставі Статуту ООН, маючи повний обсяг прав та обов'язків. Участь держав-членів у структурі та діяльності головних органів Організації регламентується також відповідними документами про них (статутами, положеннями тощо). Як суб'єкт міжнародного права Українська РСР в рамках ООН та інших міжнародних організацій мала повне право діяти самостійно або разом з іншими державами при вирішенні будь-яких питань.

З членством в ООН, Українська РСР набула права участі у структурі та діяльності головних органів, які склали „систему ООН”. Участь у діяльності зазначених органів здійснюється через інститут постійних представників та постійних представництв, правовою підставою функціонування яких була спеціальна Резолюція, прийнята ГА ООН 3 грудня 1948 р., до створення якої була причетна і Українська РСР як член-засновник ООН, а згодом – Віденська Конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р.

Статут ООН визначає правові засади участі держав-членів, якою являлась і Україна в функціонування системи головних органів Організації та її спеціалізованих установ. Як первісний член ООН, Україна мала право і брала активну участь в роботі одного з головних органів ООН – ЕКОСОП. До повноважень ЕКОСОП ООН віднесено широке коло координаційних функцій у сфері міжнародного економічного і соціального співробітництва (ст. 62 Статуту ООН).

Не можна обійти один з аспектів діяльності УРСР, як суб'єкта міжнародних відносин, де правовою підставою є її членство в ООН, у ряді функціональних, регіональних комісій, постійних та перемінних комітетів та комісій, які функціонують саме під егідою ЕКОСОП ООН в сприянні міжнародному співробітництву з проблем економічного характеру.

До системи функціональних комісій одними з перших було віднесено Статистичну комісію, створену у відповідності до Резолюції 8 (II) ЕКОСОП від 21 червня 1946 р. [8, с. 35], та Комісію ООН з народонаселення, засновану у відповідності до Резолюції 3(III) ЕКОСОП від 3 жовтня 1946 р. [9, с. 57]

Основним завданням Статистичної комісії є сприяння розвитку статистики держав і покращення порівнюваності їх статистичних даних. Разом з тим Комісія координує статистичну роботу спеціалізованих закладів ООН, дає рекомендації щодо видавничої діяльності міжнародних статистичних довідників, яку здійснює Статистичний департамент ООН.

Комісія ООН з народонаселення була покликана досліджувати різноманітні питання про зміну та склад населення, фактори впливу на ці зміни; аналізувати економічні та соціальні умови і тенденції щодо чисельності населення та пов'язані з цим фактори. Обидві ці комісії складаються з представників держав-членів ООН, обраних Радою, в кількості 12 членів з повноваженнями на чотири роки. З часу заснування Комісії УРСР незмінно обиралася в число їх членів і брала участь у їх роботі до 1952 р. Представником в них був Рабічко В. А. [10, с. 57].

УРСР була представлена також у Комітеті по проведенню заходів щодо консультації з неурядовими організаціями. Його було засновано у відповідності з Резолюцією 3(II) ЕКОСОП від 16 лютого 1946 р. Стаття 71 Статуту ООН уповноважує ЕКОСОП консультуватись з неурядовими організаціями з питань, що входять до їх компетенції. Економічна Рада в можливо короткі строки вжила належних заходів для того, щоб неурядові міжнародні організації, досвідом яких ЕКОСОП визнає за потрібне скористатися, могли співробітничати [9, с. 11].

На основі фактологічної бази можна прослідкувати, що представникам Української РСР доручалось виконання важливих функцій у тих чи інших органах ООН. Під час роботи другої частини Першої сесії ГА ООН у грудні 1946 р. делегата УРСР (разом з делегатами Швеції і Канади) було призначено на період до 30 червня 1948 р. членом Ревізійної комісії ООН. В Резолюції ГА ООН № А/С 74(I) від 7 грудня 1946 р. зазначалось, що члени комісії призначаються ревізорами "для перевірки звітності Об'єднаних Націй і Міжнародного суду, а також тих спеціалізованих установ, які можуть бути вказані належними властями [11, с. 107].

Українську РСР було також обрано до Тимчасової підкомісії у справі економічної відбудови зруйнованих територій. Згідно з рекомендаціями Комісії з економіки та зайнятості підкомісія повинна була враховувати взаємозв'язок між економічними проблемами того часу та завданням світової економіки. Після припинення своєї діяльності функції комісії були передані, головним чином, до створених регіональних економічних комісій [8, с. 28].

У жовтні 1946 р. згідно з Резолюцією ЕКОСОП Українська РСР стає членом Бюджетної та Фіскальної комісії, завданням яких були консультації з різних аспектів фінансових проблем [9, с. 12].

З 28 березня 1947 р. Українська РСР стала членом Економічної комісії для Європи (ЄЕК), до якої увійшли всі європейські країни-члени ООН. Відповідно до Резолюції 46(І), з метою надання ефективної допомоги розореним війною країнам, ГА ООН рекомендувала ЕКОСОП розглянути питання про створення ЄЕК [11, с. 67-68]. УРСР виступає в ЄЕК постійним членом з огляду на її приналежність до європейського континенту. Починаючи з I сесії ЄЕК УРСР брала участь у всіх її засіданнях, а українські представники Гарбузов В., Касименко А., Коваленко В. були незмінними членами Комісії упродовж багатьох скликань [12, с. 27, 33].

На Комісію покладалось завдання сприяти спільним діям європейських держав, спрямованим на економічну відбудову Європи, на підтримання і зміцнення економічних відносин європейських країн між собою та з іншими країнами світу.

Починаючи з середини 1950 р. УРСР значно активізувала свою діяльність в ЄЕК і впродовж десятиліття брала участь у роботі багатьох технічних і робочих комітетів, а саме: по сільському господарству, по чорній металургії, з житлового питання, по електрифікації, а також у робочих групах по газу, по механізації сільськогосподарства, по електрифікації сільського господарства [13, с. 373, 374, 378].

Як зазначалося у звіті комісії Верховної Ради УРСР, участь Української РСР у роботі технічних комітетів і груп сприяла розвитку співробітництва України з технічних і економічних питань з країнами Європи. Ці комітети влаштовували виробничо-ознайомчі поїздки різних груп фахівців з багатьох країн Європи з відвідуванням металургійних заводів, електростанцій, підприємств вугільної промисловості. Окрім того, комітети та секретаріат ЄЕК регулярно проводили наради та семінари експертів з різних технічних питань [10, с. 45].

На нашу думку, можна стверджувати, що така діяльність мала важливе значення з огляду на те, що українські спеціалісти одержали змогу вивчати передові західні досягнення в різних галузях промисловості та сільського господарства, а іноді й впроваджувати цей досвід у народне господарство УРСР, незважаючи на детальні інструкції стосовно всіх дій та ретельний нагляд із центральних органів.

У рамках технічних форумів, які проходили під егідою ЕКОСОП, брали участь українські спеціалісти в таких галузях, як технічна, механічна, хімічна, медицина. Як видно з листування МЗС Української РСР з Радою Міністрів УРСР щодо узгодження складу делегацій на міжнародні конференції, саме до ЄЕК відряджалося велике число українських фахівців для роботи в її нарадах і форумах. Так, “згідно з розкладом зборів ЄЕК у травні 1958 р. в Женеву були відряджені Янченко Л. Ф. та Хоменко М. С. на чергову шосту сесію робочої групи по механіці сільського господарства” [14, с. 8]. У тому ж році українські спеціалісти відряджаються на сесію комітету з чорної металургії ЄЕК ООН, яка відбулася у Нью-Йорку; а також на сесію робочої групи по сільській електрифікації [14, с. 16, 32].

У зв'язку з тим, що УРСР повністю і точно виконувала зобов'язання як член ЄЕК та брала активну участь в її роботі, у 1958 р. секретар Комісії направив до МЗС

УРСР лист, у якому містилися пропозиції щодо надання вакантного місця для України у штаті Секретаріату ЄЕК [14, с. 53].

У лютому 1961 р. українського спеціаліста Науменка В. П. було направлено на нараду Спеціальної групи з питань пікового навантаження, яка проводилася Комітетом з електроенергії ЄЕК ООН в м. Женеві [15, с. 12].

До Женеві у березні того самого року для участі у Спеціальній нараді з питань концентрації та механізації видобутку вугілля та сесійного комітету по вугіллю ЄЕК ООН було направлено Маяковського О. Л. [15, с. 21].

Згідно з Резолюцією 290(XI) ЕКОСОП та ЄЕК, члени Ради зобов'язувались регулярно надавати матеріали, які пояснювали б економічну політику урядів своїх країн. Українська РСР також надсилала такі матеріали, зокрема різні офіційні урядові плани. Всі ці матеріали збиралися, аналізувалися та опубліковувалися. Зазвичай дані про Україну обмежувалися радянською цензурою, та все ж певна кількість їх публікувалась у виданнях ООН [16, с. 1-4].

Як видно з розмірів бюджетних внесків для кожної держави-члена ООН, що визначалися на щорічних сесіях ГА ООН і сплачувалися в американських доларах, то, наприклад, у 1955 р. УРСР було віднесено до класу "середніх держав", оскільки вона сплачувала щорічно 1,2% бюджету ООН, тобто 1 млн. 70 тис. американських доларів та 72 тис. 700 швейцарських франків [17, с. 146].

Окрім прямих внесків до бюджету ООН, УРСР на той час сплачувала ще й внески до інших міжнародних організацій, що мають автономію в системі ООН.

У 1960 р. МЗС Української РСР надіслало листа на ім'я Генерального Секретаря ООН Хаммаршельда Д. про "висунення Національною групою юристів України в якості кандидата і члена Міжнародного Суду ООН проф. Корецького В. М." [18, с. 30].

Незважаючи на те, що зовнішньополітична діяльність УРСР здійснювалась в межах міжнародної політики Радянського Союзу, її діяльність як суб'єкта міжнародного права не слід заперечувати.

Розгляд питання, що стосується правових засад представництва Української РСР у структурі та діяльності головних органів Організації Об'єднаних Націй, дає можливість зробити висновки, що в рамках ООН, проводилося активне міжнародне спілкування не тільки дипломатичних представництв, а й науковців та спеціалістів багатьох галузей народного господарства України. Набуття УРСР статусу країни-засновниці ООН стало важливим фактором реалізації її інтересів в економічній площині міжнародного співробітництва, засобом запозичення світового досвіду, що являється актуальним і в сучасній міжнародно-правовій діяльності суверенної України. Досягнення належного рівня у проведенні реформ, модернізації країни, ефективність влади у зовнішній політиці будуть більш сприятливими і ефективними через історико-правове розуміння та осмислення витоків правових засад співробітництва України з міжнародною спільнотою післявоєнного періоду.

Список літератури

1. Василенко В. А., Лукашук І. І. Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти) / В. А. Василенко, І. І. Лукашук. – К. : Політвидав України, 1974. – 85 с.

2. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / О. Г. Івченко. – К. : РІЦ ЦАНП, 1997. – 687 с.
3. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944-1996 рр.) : [Навч. посіб]. / Л. Д. Васильєва-Чекаленко – К. : Освіта, 1998. – 175 с.
4. Дещинський Л. С., Панюк А. В. Міжнародні відносини України: історія і сучасність / Л. С. Дещинський, А. В. Панюк. – Львів: Вид-во Національного ун-ту “Львівська політехніка”, 2001. – 424 с.
5. Україна у міжнародних відносинах ХХ ст. : [Навч. посіб]. / [За ред. Я. Й. Малика]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка; ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 468 с.
6. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-1970 рр.) : [Підручник] / [В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 588 с.
7. Нариси з історії дипломатії України / [О. І. Галенко, Є. С. Камінський, М. В. Кірсенко та ін.] / [Під ред. В. А. Смоля]. – К. : Альтернативи, 2001. – 736 с.
8. Объединенные Нации. Резолюции, принятые Экономическим и Социальным Советом на Второй сессии с 25 мая по 21 июня 1946 г. – Нью-Йорк: ООН, 1946. – 35 с.
9. Официальный отчет второй части Первой сессии Генеральной Ассамблеи. Доп. 2: Доклад Экономического и Социального Совета Генеральной Ассамблеи за период с 23 января по 3 октября 1946 г. – А/125. Нью-Йорк: ООН – 58 с.
10. Довідки, висновки, зауваження міністерств, відомств, підприємств та депутатів Верховної Ради УРСР до засідань Комісії в закордонних справах, яка обрана на I Сесії ВР УРСР 15 квітня 1959 р. – ЦДАВО України, ф. 1 (Президія Верховної Ради УРСР, секретаріат постійних комісій Верховної Ради УРСР), оп. 22, спр. 21, 241 арк.
11. Объединенные Нации. Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на второй части Первой Сессии с 23 октября по 15 декабря 1946 г. – Лейк Соксес, Нью-Йорк: ООН, 1947. – 150 с.
12. Листування з Виконавчим Секретарем Європейської комісії ООН для Європи та участь УРСР в роботі Комісії 17 квітня 1947 р. – ІАУ МЗС України, ф. Основний, спр. 129, 70 арк.
13. Українська РСР на міжнародній арені : Зб. документів і матеріалів. 1944–1961 рр. / [Упоряд. К. С. Забігайло]. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – 576 с.
14. Листування з Радою Міністрів УРСР, МЗС УРСР з питань погодження складу делегацій УРСР на міжнародні наради та конференції. Лютий-грудень 1958 р. – ІАУ МЗС України, ф. Основний, спр. 708, 55 арк.
15. Листування з Радою Міністрів УРСР, МЗС УРСР та установами з питань погодження складу делегацій УРСР на міжнародні наради та конференції. Січень-грудень 1961 р. – ІАУ МЗС України, ф. Основний, спр. 966, 152 арк.
16. Объединенные Нации. Резолюции, принятые Экономическим и Социальным Советом на Одиннадцатой сессии с 3 июля по 16 августа 1950 г. – Нью-Йорк: ООН, 1950. – 43 с. – Доп. № 1.
17. Листування з міністерствами УРСР за період з 15 грудня 1953 р. по 29 червня 1955 р. – ЦДАВО України, ф. 2, оп. 9, спр. 15, 231 арк.
18. Листування Постійного представництва УРСР при ООН з Секретаріатом ООН з питань участі УРСР в роботі організації. 1960 р. – ІАУ МЗС України, ф. Основний, спр. 952, 114 арк.

Шкуратенко Е. В. Правовые основания деятельности Украинской ССР в структуре ЕКОСОС ООН в сфере международного экономического сотрудничества в 40-е – 60-е гг. ХХ в. / Е. В. Шкуратенко // // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 24 (63). № 1. 2011. – С. 59-65.

Исследуются правовые основания международной деятельности Украины в основных органах системы ООН. Украинская ССР в рамках ООН приобрела право представительства и деятельности в международно-экономических отношениях, а именно в ряде комиссий и комитетов по вопросам экономического сотрудничества под эгидой Экономического и Социального совета ООН в 40-е – 60-е гг. ХХ ст. Статус субъекта международного права был важным фактором реализации Украиной своих государственных и внешнеполитических интересов.

Ключевые слова: экономическое сотрудничество, субъект международных отношений, система ООН, договорная система.

Shkuratenco O. The legal ground of Ukrainian SSR within the UN ECOSOC si snternationalak esjnjmic cooperation in the 1940-1960/ O. Shkuratenco// Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 1. 2011. – 59-65.

Investigate the legal basis for international activities of Ukraine, as a founder in principal organs "of the UN system." Ukrainian SSR in the UN acquired the right to representation and activities in international economic relations, namely in a number of commissions and committees on economic cooperation under the Economic and Social Council of the UN in the 40's - 60's of XX century. The status of subject of international law was an important factor in the state of Ukraine and foreign policy interests

Key words: economic cooperation, subject of international relations, UN system, contract system.

Поступила в редакцію 26.02.2011 г.